

HISTORIE A SOUČASNOST

Právnické fakulty v právní úpravě meziválečného Československa

(se zvláštním zřetelem na poměry v Brně)

Ladislav Vojáček*

Ač se podle názvu této stati budeme věnovat právu první Československé republiky, každý absolvent prvního ročníku právnické fakulty ví, že 28. říjnem 1918 začít nemůžeme. Respektive mohli bychom, ale jen tak, že bychom připomenuli schválení československého recepčního zákona, který by nás stejně přivedl k starším rakousko-uherským poměrům.

1. ORGANIZACE UNIVERZIT PŘED VZNIKEM REPUBLIKY

Novou tvář začalo univerzitní studium v habsburské monarchii, respektive na území Německého spolku, dostávat po roce 1848, kdy se v Jeně sešel univerzitní kongres za účasti zástupců většiny evropských

* Doc. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

univerzit a po dlouhé době se opět začaly veřejně diskutovat otázky svobody vyučování i organizace studia a zkoušek. Tradiční středověkou podobu univerzit římsko-německé říše však narušila již reformace, v níž se z církevních institucí přeměnily ve státní. Josef II. pak rakouským univerzitám odebral soudní pravomoc nad členy akademické obce. Akademických svobod se citelně dotkla také známá karlovarská usnesení z roku 1819.¹

Na konci 19. a na začátku 20. století se organizace univerzit v západní části habsburské monarchie opírala o zákon č. 63/1873 ř. z., který podnítl rozvoj vysokého školství zejména tím, že zrušil přežívající náboženská omezení.² Rakouské univerzity podle něj sestávaly ze čtyř fakult – právnícké, lékařské, filosofické a teologické.³ Stanovené pořadí fakult mělo symbolický i reálný význam a dodržovalo se při obsazování akademických funkcí (díky tomu se například později stal prvním rektorem Masarykovy univerzity profesor Karel Engliš a nikoliv kandidát lékařské fakulty profesor Pavel Kučera⁴). Každou fakultu tvořil sbor učitelů a zapsaných řádných studentů. K učitel-skému sboru náleželi řádní a mimořádní profesori, soukromí docenti a učitelé v užším slova smyslu (lektori, asistenti apod.). Vedle zapsaných (imatrikulovaných, řádných) studentů se výuky mohli zúčastňovat i mimořádní studenti.

Vnitřní organizace univerzit byla poměrně jednoduchá. Jako akademické orgány na nich fungovaly fakultní profesorské sbory, děkanáty, akademický senát a rektorát. Jako stolice (Lehrkanzel) se označovala systematizovaná místa řádných a mimořádných profesorů. Dílčí organizační útvary vázané ke stolicím představovaly na právnických fakultách zejména semináře a ústavy (na jiných fakultách i kliniky, polikliniky, laboratoře apod.).

Profesorské sbory fakult, které je třeba odlišit od učitelských sborů, netvořili jen profesori, ale zároveň jejich členy nemuseli být všichni profesori. Členství v nich totiž náleželo všem řádným profesorům, dále mimořádným profesorům, ovšem s tím, že jejich počet nesměl přesáhnout polovinu počtu řádných profesorů, a konečně dvěma zástupcům soukromých docentů.

Profesorské sbory můžeme bez okolků označit za jádro celé univerzitní organizace, protože od nich se odvíjelo vše podstatné. Podle zákona jim totiž příslušelo řešit veškeré studijní a disciplinární záležitosti, pokud nebyly výslovně svěřeny akademickému senátu. Předsedali jim děkani, volení z jejich středu.

Dekani stáli na čele fakult a sami vyřizovali běžné záležitosti jejich chodu. Odstupující děkan vykonával v následujícím volebním období funkci proděkana. Postupem času se vžila zásada, že se profesori stávali děkany podle služebního pořadí.⁵ Děkanská funkce se obsazovala podle principu annuity na dobu jednoho roku.

V akademickém senátu zasedali rektor, prorektor, kterým se stával profesor vykonávající funkci rektora v předchozím období, děkani jednotlivých fakult a za každou fakultu jeden senátor, volený profesorským sborem na dobu tří let (v prvním akademickém senátu Masarykovy univerzity tak za právníkou fakultu zasedali rektor Karel Engliš, děkan František Weyr, proděkan Jaroslav Kallab a zvolený senátor Bohumil Baxa⁶). Úkolem akademického senátu bylo především dohlížet na univerzitní záležitosti. Byl odvolací instancí proti rozhodnutím jednotlivých profesorských sborů a děkanů a vytvářel si vlastní disciplinární komisi.⁷ Při výkonu disciplinární funkce se asi nejzřetelněji projevovala jistá míra autonomie, kterou si vysoké školy podržely, protože celé disciplinární řízení bylo plně v rukou akademických orgánů.

V čele akademického senátu stál rektor vystupující zároveň jako nejvyšší hodnostář univerzity. Na dobu jednoho roku jej volili volitelé, paritně reprezentující jednotlivé profesorské sbory. Podle zvláštního usu se ve vedení vysoké školy, jak jsme to již naznačili, pravidelně střídali zástupci jednotlivých fakult.

Celouniverzitní orgány působily spíše jako kontrolní druhá instance a – na rozdíl od současného stavu – příliš nezasahovaly do vlastního chodu fakult, které se tak staly rozhodující organizační jednotkou univerzity. Ony, respektive jejich profesorské sbory, musely zabezpečit, aby se naplnil zákonem předepsaný studijní plán, udělovaly doktoráty, pečovaly o vědecká zařízení, zajišťovaly záležitosti studentů, podávaly návrhy

¹ Srov. VESELÝ, F. X.: Všeobecný slovník právní. V. Praha: vlastním nákladem 1899, s. 226.

² K tomu například KÁDNER, O.: Školství v republice československé. In: Československá vlastivěda. Díl X. Osvěta. Praha: „Sfinx“ Bohumil Janda 1931, s. 187–188.

³ V této době se v západní části habsburské monarchie vyučovalo na dvou univerzitách v Praze (české a německé) a dále ve Vídni, Štýrském Hradci, Innsbrucku, Krakově, Lvově a Černivcích (v Bukovině, dnes na území Ukrajiny); poslední univerzitě ovšem chyběla lékařská fakulta.

⁴ WEYR, F.: Paměti 2. Za republiky (1918–1938). Brno: Atlantis 2001, s. 44.

⁵ Když v roce 1925 nezmohl děkanem brněnské právnícké fakulty profesora Rudolfa Dominika, který měl podle této zásady „nárok“ na místo děkana, a nezvolený kandidát za tím viděl politickou motivaci, vznikla kolem celé záležitosti pořádná aféra; (řadu novinových článků k tomu shromáždil nepřímo zainteresovaný pozdější profesor Zdeněk Neubauer; viz Archiv MU, fond B 79 – Zdeněk Neubauer, kart. 10, i. č. 212).

⁶ I u volby B. Baxy „zafungovalo“ služební pořadí profesorů, v němž byl hned za Jaroslavem Kallabem; Dějiny univerzity v Brně. Brno: UJEP 1969, s. 339.

⁷ Už dávno nevyhovující disciplinární řád stanovil výnos ministerstva č. 416 z 13. října 1849.

na obsazování profesorských míst, udělovaly veniam docendi (též veniam legendi), tj. obsazovaly se souhlasem ministerstva místa soukromých docentů, apod.

Při univerzitách fungovaly univerzitní knihovny a v univerzitních městech bez vazby na určitou vysokou školu také koleje a menzy. Univerzitní knihovny vystupovaly jako státní ústavy, podléhající přímo příslušnému státnímu úřadu, tj. místodržitelství nebo zemské vládě. Akademický senát na ně měl vliv jen v tom, že mohl navrhnout osoby na místa knihovníků a spolupůsobit při opatrování knih.

Koleje vznikaly díky soukromým iniciativám a veřejné pomoci. Veřejná pomoc zpravidla spočívala v tom, že stát nebo město věnovaly anebo dlouhodobě propůjčily pozemek k jejich výstavbě. Stát také mohl pomoci poskytnutím výhod podle zákona o stavebním ruchu a případně se podílet na vnitřním vybavení kolejí. Koleje vystupovaly jako samostatné hospodářské jednotky, které na svůj provoz musely získat potřebné prostředky. Řídila je kuratoria, zpravidla tvořená zástupci úřadů, města a profesorských sborů. Bezprostřední správu vedl správní výbor, složený z odborníků (často bývalých studentů, dříve bydlících na kolejích) i ubytovaných studentů. Ředitel kolejje, jmenovaný zpravidla kuratoriem, většinou bydlel přímo na kolejích a řídil její běžný provoz.⁸ Na podobném organizačním principu fungovaly také menzy, zajišťující zejména pro méně majetné studenty denní stravování.

Protože se v dalším výkladu soustředíme na právnickou fakultu, poněkud předběhneme v čase a už na tomto místě si přiblížíme zřízení brněnských kolejí a menzy. Po vzniku republiky bydleli brněnští studenti v provizorních dřevěných barácích na Kraví hoře, neboť „kamenné“ brněnské koleje vznikly až v první republice. A to přesto, že základ k jejich vybudování položil mecenáš JUDr. Václav hrabě Kaunic již v roce 1908, když velkoryse daroval brněnským studentům svůj rozsáhlý dům v tehdejší Giskrově ulici 5 (Moravské náměstí 9, nynější rektorát). O tom, že nové koleje budou stát v Žabovřeskách, rozhodl výbor Spolku Kaunicových kolejí až v předvečer vzniku samostatného státu (23. října 1918). Stavbu dokončili v roce 1923. Na začátku třicátých let ještě vznikla malá kolej pro vysokoškolské studentky a správě Kaunicových kolejí podléhala i tzv. Jihoslovanská kolej, kterou však ve

studijním roce 1936/1937 zbořili. Ve dvacátých letech přibyla Sušilova kolej pro katolické studenty.⁹

Spolek „*Menza akademická českých vysokých škol brněnských*“ zahájil svou činnost v krizových válečných měsících, tedy ještě před vznikem republiky (19. května 1917), ale plně ji rozvinul až po otevření Masarykovy univerzity. Od roku 1919 byla menza umístěna v Kaunicově paláci, kde se také začalo od května 1920 pro studenty vařit. Pobočka menzy pak v roce 1928 vznikla i v Kaunicových studentských kolejích, kde se podávaly snídaně, svačiny a večeře. O počtu strážníků referovali rektori ve svých výročních zprávách, pravidelně publikovaných v Ročence Masarykovy univerzity v Brně.

2. PRÁVNÍ POVAHA UNIVERZIT A JEJICH SPRÁVA

Zatímco středověké univerzity v zásadě vystupovaly jako samostatné korporace, zakládané panovníky, vybavené jejich privilegii a disponující vlastní jurisdikcí a majetkovými právy, byly rakouské univerzity na přelomu devatenáctého a dvacátého století útvary zvláštního typu, v nichž se snoubily prvky korporace a státního ústavu. Podle názoru rakouského nejvyššího správního soudu (správního soudního dvora) byly rakouské univerzity státními ústavami, podřízenými, pokud šlo o jejich řízení a správu, příslušnému centrálnímu úřadu.¹⁰ Československý Nejvyšší správní soud charakterizoval Karlovu univerzitu jako „*hybridní útvar, v němž podstata veřejné korporace jest sloučena s podstatou státního ústavu ve spleťtý celek, který lze právnicky vystihnout plně jen konstrukcí velmi složitou a subtilní,*“¹¹ a v jiném svém judikátu uvedl, že je nejen státním ústavem, ale i korporací veřejného práva.¹²

Stát univerzity zabezpečoval materiálně, určoval jejich vnitřní organizaci a v konečném důsledku spolupřerušoval také o jejich personálním obsazení. Rámcově stanovil i obsah studia, když sice v ústavě zaručoval svobodu vědeckého bádání a svobodu projevu mínění a v zákoně (č. 79/1919 Sb.) stanovil, že vysokoškolská učitelé nesmějí být omezováni ve své vědecké a učitelské činnosti, avšak zároveň stanovil meze uplatnění

⁸ Příručka školské a osvětové správy. Pro potřeby školských a osvětových orgánů. Red. Otto Placht a František Havelka. Praha: Státní nakladatelství 1934, s. 1739 an.

⁹ www.kam.vutbr.cz

¹⁰ Nález č. 1193 z 21. dubna 1886; Budw. X, 3026. Soud z toho dovozoval, že si akademický senát nemůže stěžovat na opatření ministerstva vyučování, neboť je mu podřízen. Podobně už dříve nálezem č. 2384 z 21. listopadu 1883; Budw. VII, č. 1917 neuznal právo profesorského sboru, vystupujícího jako akademický úřad, podat stížnost proti opatření ministerstva vyučování. K právní povaze vysokých škol srovnej i Slovník veřejného práva. V. (heslo: Vysoké školy autorů Vratislava Buška a Emanuela Kobosila). Brno: Nakladatelství Rovnost 1948, s. 453 an.

¹¹ Nejvyšší správní soud, nález č. 15040/22 Boh. A. 1596. František Vavřínek v počtu prvnímu předsedovi Nejvyššího správního soudu Emilu Háchovi, který tento nález formuloval, napsal, že „*jest učenou monografií o právní povaze univerzity*“; (VAVŘÍNEK, F.: Nejvyšší správní soud a univerzita. In: Pocta k šedesátým narozeninám Dr. Emila Háchy. Red. Jiří Hoetzel. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě 1932, s. 225).

¹² Nejvyšší správní soud, nález č. 7515/23 Boh. A. 1959.

uvedených ústavních svobod, když předepisoval vyučované předměty a další podmínky k řádnému absolování vysokoškolských studií.¹³ Můžeme tedy s pražským profesorem Františkem Vavřínkem říci, že původní povaha univerzit jako „svobodného střediska vědy, podle vlastní vůle nezávislé korporace hlášené,¹⁴ ustoupila druhé stránce jejich povahy, povaze „vyššího ústavu vyučovacího, řízeného a vedeného nadřízenou a jednotnou vůlí státní“¹⁵. Korporativní prvky v organizaci univerzit přitom z části přežívaly jako dědictví minulosti. U nově vytvořených československých univerzit proto bylo jejich pojmání jako státních ústavů ještě zřetelnější než u zavedené Karlovy univerzity. Dokládá to i pozdější rozhodnutí Nejvyššího soudu v Brně, které upřelo korporativní povahu Masarykově univerzitě.¹⁶

Oklešťování univerzitní autonomie však mělo své meze s ohledem na to, že stát garantoval svobodu vyučování a vědeckého bádání. V názoru na to, kde tyto meze leží, však – a zcela pochopitelně – nevládlá jednota. K myšlence co nejširší autonomie vysokých škol se hlásila naprostá většina vysokoškolských učitelů. Ne vždy si však dokázali uvědomit, ve kterých otázkách je plně na místě a kde je třeba respektovat práva nadřízeného správního orgánu, a brojili i proti celkem přirozeným postupům řídicího ministerstva. Jiní se naopak k existující míře autonomie stavěli kriticky a viděli pro ni místo především ve spojení s vlastní vědeckou činností, ale už výrazně méně ve vazbě k pedagogickému působení, kde respektovali ingerenci státu. Například František Weyr vycházel z toho, že vysokoškolský profesor „je zřízencem placeným z veřejných peněz, a podléhajícímu proto dozoru svého službodárce“. Podívoval se nejen nad postojem svého kolegy, kterému se nelíbilo, že ministerstvo kontroluje publikační činnost, ale zpochybňoval i účelnost široké autonomie profesorských sborů při disciplinárním řízení a v personálních věcech. V té souvislosti například napsal, že se mu od počátku nechtělo věřit, „že by právě sbor vysokoškolských profesorů ... byl výlupekem nějaké zvláštní dokonalosti a přísné objektivnosti, v němž kamarádství, klikaření, závist a jiné podobné lidské nectnosti patří k neznámým zjevům“ a že „rektorů a děkanů, jak vycházeli z autonomních voleb profesorských sborů a každého roku se střídali, byli neutěšenými zjevy, pokud neměli někdy ani nejprimitivnějších vědomostí

o organizaci veřejných úřadů a o chodu úředních záležitostí a nevěděli na příklad nic o tom, jak má vypadati úřední spis, ...“¹⁷

Podle zákona č. 292/1920 Sb. z. a n. spravovalo československé vysoké školy ministerstvo školství a národní osvěty (s oblibou psáno zkratkou MŠANO nebo mšo). V případě vysokých škol se sídlem v českých zemích tak zčásti činilo zprostředkovaně přes zemské úřady. Přesněji řečeno prostřednictvím zemských úřadů řešilo administrativní, hospodářské a finanční záležitosti, zatímco ve studijních věcech korespondovalo přímo s univerzitami. Zákon tak v zásadě navázal na praxi už dříve uplatňovanou v západní části monarchie.¹⁸ Bratislavskou Komenského univerzitu ministerstvo spravovalo s ohledem na odlišnou organizační územní správu na Slovensku přímo.

3. ÚPRAVA PRÁVNICKÉHO STUDIA

Na obecně závazné právní akty upravující organizaci univerzit navázaly předpisy vydávané pro jednotlivé obory univerzitního studia, případně předpisy upravující jednotlivé dílčí otázky. Organizaci studia na právnických fakultách západní části monarchie a s ní související problémy upravovaly zákon č. 68/1893 ř. z. o právovědeckých a státovědeckých studiích a státních zkouškách, na něj navazující nařízení č. 204/1893 ř. z., jímž se upravují právnická a státovědecká studia a teoretické státní zkoušky, a také rigorózní řád, respektive přesněji zákon č. 57/1872 ř. z., kterým se vydávají nová ustanovení o tom, jak lze nabýti doktorátu na světských fakultách.

Právní úprava právnického studia platná v první Československé republice vycházela z rakouských předpisů. Všechny základní předpisy však byly novelizovány, aby odpovídaly změněným poměrům.

a) DOBA, ORGANIZACE A NÁPLŇ STUDIA

Podle zákona o právovědeckých a státovědeckých studiích a státních zkouškách z roku 1893 a na něj navazujícího nařízení měla studijní doba trvat minimálně osm semestrů (pololetí), z nichž nejméně tři musel student odbyť před vykonáním historickoprávní státní

¹³ „Svobodě vyučovací dlužno s tom smyslu rozuměti, že učitel může vědeckou látku přednáseti dle svého přesvědčení a způsobem, který se mu zdá býti nejvhodnějším; vedle toho jest učitel volno vedle kolegů povinných (obligátních) odbývati též kolegia speciální. Svoboda učení jeví se toliko v tom, že studující mohou kromě obligátních kolegií navštěvovati dle své vůle i kolegia jiná a že mezi více učitelů téhož předmětu mohou voliti,“ vysvětloval obsah svobody vyučování a svobody učení F. X. VESELÝ (Všeobecný slovník právní. V. Praha: vlastním nákladem 1899, s. 228).

¹⁴ VAVŘÍNEK, F.: Nejvyšší správní soud a univerzita. In: Pocta k šedesátým narozeninám Dr. Emila Háchy. Red. Jiří Hoetzel. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě 1932, s. 225.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Nejvyšší soud, R II 489/35, Vážný č. 13225.

¹⁷ WEYR, F.: Paměti 2. Za republiky (1918–1938). Brno: Atlantis 2001, s.101, 103 a 104.

¹⁸ Vyplyvá to například z výnosu ministerstva kultu a vyučování z 30. července 1875 č. 11 944, MVB č. 34, podle něž ve studijních věcech univerzity podléhaly přímo ministerstvu; srovnej Příručka školské a osvětové správy. Pro potřeby školských a osvětových orgánů. Red. Otto Placht a František Havelka. Praha: Státní nakladatelství 1934, s. 1219.

zkoušky a nejméně čtyři po jejím absolvování. Započítat se mu mohl jen ten semestr, v němž absolvoval, respektive měl zapsaný předepsaný počet hodin přednášek. Často se však jednalo jen o fiktivní absolvování, jak o tom svědčí časté stesky profesorů, že mnozí studenti studují in absentia.¹⁹ V rámci každého oddílu musel student „odposlouchat“ stanovené povinné přednášky (obligátní kolegia).²⁰ Zákon také stanovil, za jakých podmínek bylo možné započítat semestr strávený na jiné fakultě nebo na jiné univerzitě.

Zákon č. 68/1893 ř. z. o právovědeckých a státo-
vědeckých studiích a státních zkouškách hned v roce 1919 československý parlament novelizoval zákonem č. 290 Sb. z. a n. o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních, který nabyl účinnosti od zimního semestru akademického („studijního“ nebo též „školního“) roku 1919/1920. Přestože se už od devatenáctého století diskutovalo o reformě právního studia, tento zákon na dřívější reformní snahy přímo nenavazoval. Vznikl především z naléhavé potřeby uzpůsobit některé organizační formy studia podmínkám v novém státě. Původní rakouský zákon ponechal v platnosti a zaváděl jen některé dílčí změny, protože, jak se zkušeně uvádělo v důvodové zprávě, „*nic není tak nebezpečné, jako experimentovati v těchto věcech*“.²¹

Při stanovení studijní doby zákon zdánlivě nepřinesl nic zásadně nového, protože studium mělo trvat minimálně osm semestrů a rozdělovalo se na dva studijní oddíly, první v délce tří semestrů a druhý pětisemestrový. Nenápadnou, ale významnou novinkou bylo jen to, že zákon obligatorně přikázal vykonat historickoprávní státní zkoušku před započítáním čtvrtého semestru (dříve to bylo možné i po čtvrtém semestru). Tedy jinak řečeno, student se nově nemohl zapsat do čtvrtého semestru, dokud nesložil historickoprávní státní zkoušku. Zákonodárce reflektoval zkušenost z praktického života a chtěl tímto opatřením reálně prodloužit čas na studium pozitivněprávních disciplín. Většina studentů totiž skládala historickoprávní zkoušku až po čtvrtém semestru a v jeho průběhu se více než studiu zapsaných předmětů věnovala přípravě

na ni. Zákon zároveň určil, že se historickoprávní státní zkouška může konat nejdříve v posledních čtyřech týdnech třetího semestru.

Zákonodárce také zasáhl do struktury obligátních kolegií (srovnej odkaz č. 20) a pozměnil názvy některých kolegií, aby odpovídaly novým státoprávním poměrům. Jako povinný předmět zavedl „*dějiny práva na území republiky československé*“, který nahradil dřívější rakouské říšské dějiny. Základem nové disciplíny se stal dřívější nepovinný předmět dějiny práva v zemích bývalé koruny české, doplněný o dějiny práva na Slovensku. Dosavadní německé právo (tj. dějiny pramenů práva a práva veřejného a dějiny a systém soukromého práva) nahradily dějiny soukromého a veřejného práva ve střední Evropě. To však byla pouze kosmetická změna, protože v obsahové náplni předmětu se příliš neměnilo. U pozitivněprávních předmětů se přídavné jméno „*rakouské*“ nahrazovalo slovem „*československé*“. Zákon také zmocnil vládu, aby nařízením rozhodla o působnosti nových ustanovení na studenty (a z nich zvláště na vojáky), kteří začali studovat podle starších předpisů. Zmocnění vláda realizovala v nařízení č. 510/1919 Sb. z. a n. o provedení zákona o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních.

Zmíněným nařízením vláda také měnila ustanovení rakouského nařízení č. 204/1893 ř. z. Opakovala v něm ustanovení zákona č. 290/1919 Sb. z. a n. o době studia a detailněji upravovala jeho náplň. Stanovila, že student, aby se mu semestr mohl započítat do doby studia, musí prokázat návštěvu nejméně dvaceti hodin kolegií týdně v každém semestru (jen v jednom semestru druhého oddílu stačilo dvanáct hodin). U obligátních kolegií předepisovala nejmenší týdenní výměru hodin, v níž musely být vyučovány.

V prvním studijním oddíle se po úpravách provedených zákonem č. 290/1919 Sb. z. a n. přednášelo pět obligátních kolegií: římské právo, církevní právo, dějiny veřejného a soukromého práva ve střední Evropě, dějiny práva na území republiky Československé a filosofie, kterou ovšem studenti absolvovali na filosofické fakultě.²² Nová přednáška (my bychom řekli

¹⁹ Dokumentují to příspěvky v monotematické Vědecké ročence právnické fakulty Masarykovy univerzity pro studijní rok 1934/1935 (XIII), věnované reformě právního studia. Zákon ovšem stanovil, že „*pro vytrvalou nedbanlivost může studující každé chvíle z university býti vypovězen*“ (§ 53) a vyučující měli právo jmenovitě kontrolovat účast.

²⁰ Aby student mohl absolvovat historickoprávní státní zkoušku, musel mít za sebou přednášky z římského práva, církevních a německých dějin, zahrnující dějiny pramenů práva a veřejného práva a dějiny a systém soukromého práva, a z rakouských říšských dějin, soustřeďující se na dějiny státního vývoje a veřejného práva. Pro připuštění k judičiální a státovědecké zkoušce musel absolvovat přednášky z rakouského soukromého práva, rakouského obchodního a směnečného práva, rakouského civilního soudního řízení, rakouského trestního práva a trestního řízení, všeobecného a rakouského státního práva, správní nauky a rakouského správního práva, nauky o národním hospodářství a národohospodářské politice a z finanční vědy, vyučované se zřetelem k rakouskému finančnímu zákonodárství.

²¹ Vládní návrh zákona o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních. Zasedání Národního shromáždění československého roku 1919. Tisk 902 (www.psp.cz).

²² Římské právo se přednášelo v šestnácti hodinách rozdělených nejméně na dva semestry, církevní právo v šesti hodinách v jednom semestru nebo rozdělených ve dvou semestrech, dějiny veřejného a soukromého práva ve střední Evropě v osmi hodinách rozdělených na dva semestry, dějiny práva na území republiky Československé v šesti hodinách (z toho pět bylo věnováno právním dějinám českých zemí a jedna právním dějinám na Slovensku) a přednáška z filosofie na filosofické fakultě ve čtyřech hodinách v jednom semestru. Na bratislavské právnické fakultě se v rámci předmětu dějiny práva na území republiky Československé vyučovaly čtyři hodiny „českých“ a dvě hodiny „slovenských“ právních dějin.

cyklus přednášek) z dějin veřejného a soukromého práva ve střední Evropě měla být „postupně vybudována a budíž v ní především přihlíženo k institucím, které mají obecný ráz evropský, a k osudům zemí českých“. Přednášku z dějin práva na území republiky Československé museli posluchači povinně „poslouchat“ na právnícké fakultě. Pro návštěvu přednášek nebylo předepsáno žádné určení pořadí.

Ve druhém studijním oddíle museli studenti „odposlouchat“ osm obligátních kolegií: československé soukromé právo, československé obchodní a směnečné právo, československé civilní soudní řízení, československé trestní právo a trestní řízení, ústavní právo („při tom budíž v první řadě přihlíženo k československému právu ústavnímu“), správní nauku a československé správní právo, nauku o národním hospodářství a národohospodářskou politiku, přičemž obě součásti této disciplíny mohly být přednášeny odděleně nebo společně, a konečně finanční vědu se zvláštním zřetelem k československému finančnímu zákonodárství.²³ Podobně jako v prvním oddílu ani tu nebylo pro návštěvu přednášek předepsáno žádné pořadí. Narozdíl od předválečné úpravy, jak již víme z jiné souvislosti, se ve druhém studijním oddílu započítávaly jen předměty „odposlouchané“ po absolvování historickoprávní zkoušky.

Povinné předměty doplňovaly další předměty studijního plánu. Jejich výběr byl limitován především personálním obsazením fakult. Vedle obligátních předmětů mělo být na právnických fakultách zabezpečeno přednášení úvodu do právních a státních věd, československého horního práva, mezinárodního práva, soudního lékařství, státního účetnictví, československého agrárního zákonodárství se zvláštním zřetelem k historickému vývoji agrárních poměrů a československého finančního práva. Podle podmínek se měla přednášet také srovnávací právní věda. Nedostatečné personální obsazení a dlouho i stísněné poměry v provizorních podmínkách ovšem způsobily, že v Brně byla nabídka dalších předmětů chudá. Podle Františka Weyra se vedle obligátních přednášek konalo jen několik přednášek docentských, takže „přednáškový provoz na naší fakultě podobal se ... svou chudostí a jednotvárností spíše způsobu vyučování na středních školách, kde není paralelních obligátních ani žádných neobligátních přednášek“.²⁴ V Memorandu profesorskému sboru z roku 1937, v němž upozorňoval na zcela nedostatečné personální zabezpečení výuky, tvrdě konstatoval, že i s ohle-

dem na uvedený aspekt „máme vlastně právnickou fakultu jen na venek /na oko/ nikoli však vědecký ústav, který by tento název skutečně zaslouhoval“.²⁵

Předválečné diskuse o reformě právníckého studia pokračovaly i v meziválečném Československu. Konkrétnější obrys dostaly, když ministerstvo školství a národní osvěty na začátku třicátých let vypracovalo a zájmem veřejnosti poskytl osnovu „zákonu, obsahujícího základní ustanovení o studiu a zkouškách právnických“ a na něj navazujícího vládního nařízení o podmínkách nabytí doktorátu práv. Reforma se nesla v duchu hesel, z nichž mnohá zaznívají i dnes. Její propagátoři především chtěli studium více přiblížit potřebám praxe. Nejzřetelnější změnou v tomto směru mělo být zkrácení prvního historickoprávního oddílu studia na dva semestry a jeho přeorganizování, po němž by mu spíše slušelo označení propedeutický. Tvůrci návrhu ale apelovali také na to, aby se výuka odpoutala od pouhého memorování jednotlivostí a koncentrovala se na obecnější a univerzálněji použitelné vědomosti a schopnosti. Měly se také zpřísnit podmínky pro udělování doktorátu. Vedle absolvování vlastní rigorosní zkoušky se mělo vyžadovat i předložení písemné disertace. Samotná zkouška se měla konat z oboru, z nějž rigorosant psal disertaci, a z právní filosofie (pokud by byla hlavním předmětem, další předmět by si student volil). Učitelé brněnské právnícké fakulty tomuto tématu věnovali celé jedno číslo fakultní Vědecké ročenky.²⁶

Až do konce první republiky se z uvedených záměrů nerealizovalo nic, ovšem ve druhé republice vláda, když dostala ústavním zmocňovacím zákonem č. 300/1938 Sb. právo vydávat nařízení s mocí zákona, řadu reformních návrhů uskutečnila, jak se o tom ještě zmíníme.

b) SEMINÁŘE

Hodiny potřebné k uznání absolvovaného semestru mohli studenti získat také účastí na seminárních cvičeních, organizovaných v rámci jednotlivých seminářů. Seminářem se tedy označovala dílčí organizační jednotka fakulty, organizující a materiálně zabezpečující seminární cvičení, nikoliv jedna z forem výuky, jako je tomu dnes (brzy se ale označení seminář začalo používat i pro vlastní seminární cvičení). Pro právnícké fakulty zavádělo semináře ministerstvo kultu a vyučo-

²³ Československé soukromé právo se přednášelo v rozsahu osmnácti hodin rozdělených na dva semestry, československé obchodní a směnečné právo v rozsahu sedmi hodin v jednom semestru nebo rozdělených do dvou semestrů, československé civilní soudní řízení v rozsahu dvanácti hodin rozdělených na dva semestry, československé trestní právo a trestní řízení v rozsahu deseti hodin rozdělených na dva semestry, ústavní právo v rozsahu šesti hodin v jenom semestru, správní nauka a československé správní právo v rozsahu šesti hodin v jednom semestru, nauka o národním hospodářství a národohospodářská politika v rozsahu deseti hodin ve dvou semestrech, přičemž obě součásti mohly být přednášeny odděleně nebo společně, a finanční věda v rozsahu pěti hodin v jednom semestru.

²⁴ WEYR, F.: Paměti 2. Za republiky (1918–1938). Brno: Atlantis 2001, s. 108.

²⁵ Memorandum profesorskému sboru Právnické fakulty z 27. dubna 1937; Archív MU v Brně, fond J II, kart 2.

²⁶ Vědecká ročenka Právnické fakulty MU XIII (1934–1935). Brno: PF MU 1935.

vání nařízením č. 12.719 MVB č. 91 z 27. září 1873, vydaným na základě zmocnění uděleného nejvyšším rozhodnutím z 23. září 1873.²⁷ Na každé fakultě se podle něj měly od akademického roku 1873/1874 ustavit dva semináře – právovědecký a státovědecký, dále ještě rozdělené na oddělení podle předmětů seminárních cvičení.

Vytvoření seminářů a zavedení seminárních cvičení bylo nepochybně důsledkem tlaku na zkvalitnění výuky, zejména na její přiblížení praktickým potřebám právnického života. Výuka, do té doby opřená jen o přednášky, při nichž profesori zpravidla slovo od slova četli předem připravené texty, měla k reálnému životu velmi daleko. (Meziválečný student pražské právnické fakulty a pozdější akademik Viktor Knapp praxi čtení přednášek dokreslil zajisté značně nadsazenou, ale příznačnou historkou o významném právním historikovi a znalci německého práva profesoru Miloslavu Stiebrovi, který prý na přednáškách přesně po pětadvaceti minutách předčítání ze své učebnice, aniž by se při tom za celou dobu podíval na své posluchače, skončil třeba i uprostřed věty. Příští přednášku pak začal přesně tam, kde skončil, takže jeho výklad otvíralo například slovo „nýbrž ...“²⁸). Na druhé straně však nesmíme tehdejší seminární cvičení ztotožňovat se současnými semináři, protože byla dlouho jen záležitostí úzkého okruhu několika studentů, kteří o příslušnou disciplínu projevovali hlubší zájem. Přestože tedy za účasti v seminárním cvičení často stál praktický zájem na prohloubení vědomostí, výuka v nich se vesměs zaměřovala na teoretické problémy a fungovaly hlavně jako průprava k samostatné vědecké práci.

Na základě zmocnění obsaženého v uvedeném nařízení schvalovaly profesorské sbory jednotlivých fakult vlastní seminární řády. „Řád seminářů právních a státních věd na Masarykově univerzitě v Brně“²⁹ opakoval mnohá ustanovení ministerského nařízení a navíc přinesl řadu upřesnění a jednu zásadní změnu v tom, že se na fakultě konstituovaly semináře tři – historický, judičiální a státovědecký.

Účelem seminářů bylo rozšířit a prohloubit vědomosti studentů a dalších zájemců nabyté na přednáškách, vést studující k samostatné vědecké práci a zčásti je také připravovat na právovědeckou a státovědeckou praxi. Pod vedením profesora měli účastníci seminárních cvičení poslouchat podrobnější výklady, stu-

dovat příslušnou literaturu a judikaturu, učit se aplikovat své vědomosti na konkrétní případy a případně i vypracovat samostatné praktické nebo vědecké práce z daného oboru.

K seminářům patřila seminární knihovna, v Brně společná pro všechny tři semináře, ale zároveň podle nich rozdělená na tři oddělení.³⁰ Přes nízké dotace se jí dařilo poměrně úspěšně rozšiřovat, zejména díky různým odkazům a darům. Takovými bylo například získání odkazů profesorů Albína Bráfa (5552 svazků) a Františka Storchy a daru londýnského redaktora Lidových novin Františka Jančí. Na konci akademického roku 1924/1925 tak její katalog čítal 19 441 svazků³¹ a v letech 1925/1926 a 1926/1927 se rozrostla o dalších 4646 svazků.³² Jaké bohatství skýtala, se ostatně může i dnes přesvědčit každý, kdo nahlédne do tzv. starého fondu fakultní knihovny.

Až do roku 1920 vedl celou správu seminární knihovny zcela sám profesor Jaroslav Kallab, pak profesor Dobroslav Krejčí za pomoci dvou fakultních zřízenců a některých studentů. K nim v roce 1924 přibyla jedna úřední síla (asistent dr. A. Sixl; později tuto funkci vykonával i budoucí brněnský docent a bratislavský profesor komercionalista Karel Kizlink). Jako student v knihovně vypomáhal i konstitucionalista Zdeněk Neubauer. Po smrti profesora Krejčího se do čela knihovny v roce 1935 postavil profesor právní historie František Čáda.

Správní agendu v semináři vykonávali všichni zainteresovaní akademičtí učitelé, nebo volený přednost („ředitel“) semináře. Jednotlivá seminární cvičení vypisoval podle možností učitelů a potřeb studujících na každý semestr profesorský sbor a jeho rozhodnutí schvalovalo ministerstvo školství a národní osvěty. Vypsání seminárních cvičení se ohlašovala v seznamu přednášek nebo „na černém prkně“, tedy na úřední desce. Měli je vést především řádní a mimořádní profesori, ovšem profesorský sbor k tomu mohl připustit i soukromé docenty, kteří o vedení seminárních cvičení projevíli zájem. Pro ilustraci uvedme, že například v zimním semestru studijního roku 1922/1923 se konalo devět různých seminárních cvičení (z toho seminární cvičení profesora Baxy z dějin československého práva a z dějin středoevropského práva ve dvou paralelních odděleních) s celkovou účastí 115 studentů a hostů a v letním semestru téhož studijního roku sedm

²⁷ Text in Předpisy pro vysoké školy československé. Vyd. Otto Placht a František Havelka. Praha: vlastním nákladem 1932, s. 359–361.

²⁸ KNAPP, V.: Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy. Praha: Prospektrum 1998, s. 27.

²⁹ Byl schválen výnosem ministerstva školství a osvěty z 13. října 1923 č. 114.235; text in Předpisy pro vysoké školy československé. Vyd. Otto Placht a František Havelka. Praha: vlastním nákladem 1932, s. 365–367; viz též Archív MU, fond J XIII, kart. 2, i. č. 13.

³⁰ Řád seminární knihovny právnické fakulty (1924); Archív Masarykovy univerzity, fond J V.

³¹ KREJČÍ, D.: Rozvoj právnické fakulty Masarykovy univerzity v prvním šestiletí jejího trvání. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU IV (1925). Brno: PF MU, s. 130.

³² SEDLÁČEK, J.: Dějiny fakulty ve školních letech 1925/1926 až 1926/1927. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU VI (1927). Brno: PF MU, s. 276.

seminárních cvičení (seminární cvičení z dějin československého práva opět paralelně) s účastí 83 studentů a hostů.³³

Přijetí do semináře bylo zpravidla podmíněné absolvováním hlavní přednášky z příslušného oboru. Nejvyšší počet členů seminárního cvičení byl na brněnské právnické fakultě stanoven na patnáct, ale profesorský sbor mohl tento počet obecně nebo pro určitá seminární cvičení stanovit odlišně. V případě velkého zájmu mohla fungovat dvě až tři paralelní oddělení. Když bylo třeba rozhodnout, koho ze zájemců je možné přijmout, rozhodoval „ředitel“ seminárního cvičení podle znalostí o vědomostech a usilovnosti uchazečů, případně zkouškou nebo losem. Vedle členů semináře, jimiž mohli být jen řádně zapsaní studenti, se jich na brněnské právnické fakultě mohli jako „hosté“ zúčastňovat a také zúčastňovali i jiní zájemci. Základní povinností členů i hostů bylo řádně navštěvovat seminární cvičení. Členové měli navíc věnovat náležitou pozornost vypracování seminárních prací. Pokud tyto povinnosti neplnili nebo se chovali jinak „nehodně“, příslušelo řediteli seminárního cvičení právo člena nebo hosta vyloučit.

Píli členů seminárních cvičení měly podpořit zvláštní odměny, udělované na právnických fakultách autorům nejlepších seminárních prací na základě návrhu profesorského sboru ministerstvem školství a národní osvěty. V uvedeném studijním roce 1922/1923 dostalo ceny a odměny sedm prací a zajímavá jsou některá jména oceněných: dokonce za dvě samostatné práce a jednu společnou s Josefem Šafaříkem byl odměněn budoucí profesor fakulty, poválečný ministr a pouťorový emigrant Adolf Procházka. Vedle něj získali ocenění i další budoucí profesori Zdeněk Neubaauer a Karel Kizlink.³⁴ Práce ze seminářů jejich autoři s pomocí profesorů také často publikovali. Objevovaly se zejména na stránkách časopisu Všeherd, ale jednu najdeme i ve Vědecké ročence právnické fakulty.³⁵ Uplatnění našel také celý soubor prací ze seminárních cvičení profesora Dobroslava Krejčího ze statistiky.³⁶

Přijetí do seminárního cvičení poznamenával ředitel do indexu nebo i jinak písemně, načež kvestura studentovi účast v semináři řádně zapsala. Jak již víme, absolvování seminárního cvičení se řádnému studentu započítávalo do počtu hodin, potřebných k absolvování semestru. Kdo řádně absolvoval seminární cvičení, mohl také na žádost dostat od jeho ředitele vysvědčení (kolokvium). Na základě něj pak mohl žádat o osvobození od kolejného, případně sociální podporu apod.

c) ÚSTAVY

O ústavěch jako organizačních součástech prvorepublikových vysokých škol se zmiňoval zákon č. 78/1919 Sb. z. a n. Jelikož je však on ani jiný právní předpis nedefinoval, musel pomoci výklad. Nález nejvyššího správního soudu³⁷ dost obecně konstatoval, že uvedený zákon za ústavy považuje „určité instituce při vysokých školách trvající a obvyklé, které podle speciálních norem po případě podle trvajícího zvyku ústavy se nazývají“.

Podle „Dějiny univerzity v Brně“ se ve studijním roce 1929/1930 konstituovaly tři ústavy – ústav pro trestní právo, ústav pro občanské právo a ústav pro národní hospodářství, finanční vědu a statistiku – a v roce 1933/1934 k nim přibyl ústav pro kriminologii.³⁸ V posledním případě však právní situace tak jednoznačná nebyla. Krátce po vzniku fakulty se objevil i nerealizovaný návrh na zřízení ústavu pracovního (dělnického) práva.³⁹

V lednu roku 1924 podali ordináři stolic občanského práva a trestního práva a řízení profesori Jaromír Sedláček a Jaroslav Kallab společný návrh na zřízení ústavů občanského práva a trestního práva, protože „Brno, jako sídlo Nejvyššího soudu, je již tím přímo předurčeno, aby těžiště zdejší výuky bylo v oborech judicijálních“.⁴⁰ Návrh podpořil profesorský sbor a ještě v tomtež roce jej obdrželo ministerstvo školství a národní osvěty. Fakulta zároveň požádala, aby se v roz-

³³ VACEK, J.: Dějiny fakulty ve školním roce 1922/23. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU II (1923). Brno: PF MU, s. 204. Dodejme, že v zimním semestru vedle dvou uvedených probíhala seminární cvičení z církevního práva (J. Vacek), občanského práva (J. Sedláček), trestního práva a řízení (J. Kallab), správního práva (společně J. Weyr a R. Dominik), ústavního práva (J. Weyr), národního hospodářství (K. Engliš) a statistiky (D. Krejčí), v letním semestru vedle uvedeného z dějin právní filosofie (J. Kallab), základů právní filosofie (F. Weyr), srovnávací právo (J. Vacek), občanského práva (J. Sedláček), obchodního práva (R. Dominik) a trestního řízení (J. Kallab). Přehled seminářů viz i Dějiny univerzity v Brně. Brno: UJEP 1969, s. 364–365.

³⁴ VACEK, J.: Dějiny fakulty ve školním roce 1922/23. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU II (1923). Brno: PF MU, s. 204–205.

³⁵ KOUKAL, K.: Vliv Husových názorů o poměru státu a církve na čtyři pražské artikule. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU II (1923). Brno: PF MU, s. 174 an.

³⁶ Práce z letního semestru 1923/1924 uveřejnili v časopise Péče o studentstvo (roč. II., č. 3–8) a spolu s pracemi ze studijního roku 1924/1925 vyšly i jako samostatná dvoudílná brožura (Prof. Dr. Dobroslav Krejčí a jeho žáci: Sociální poměry studentstva českých vysokých škol brněnských podle výsledků statistických šetření z let 1921/22 – 1923/24. Část I: Základní data. Praha: 1924; Část II. Poměry stravovací. S dodatkem některých základních dat za třetí pozorovaný rok. Praha: 1928).

³⁷ Nález č. 21.722/29 z 22. února 1930; citováno podle Předpisy pro vysoké školy československé. Vyd. Otto Placht a František Havelka. Praha: vlastním nákladem 1932, s. 349.

³⁸ Dějiny univerzity v Brně. Brno: UJEP 1969, s. 364–365.

³⁹ Archív MU, fond J XIII, kart. 2, i. č. 14.

⁴⁰ Opakovaný návrh na zřízení obou ústavů z 30. června 1927; Archív MU, fond J XIII, kart. 5, i. č. 55.

počtu počítalo s místy asistentů pro tyto ústavy. Úkolem ústavů mělo být obeznámit posluchače důkladněji s příslušnými vědními obory a poskytnout potřebné pomůcky a návod k jejich probádání i jiným osobám, které se chtějí nebo mají vědecky zabývat problémy občanského nebo trestního práva. Za tím účelem měly ústavy vést podrobnou bibliografii svého oboru včetně zahraniční a časopisecké literatury a přehled judikatury. Měly si také obstarat některé celé soudní spisy a spravovat knihovní fond.

Až do roku 1927 se ovšem nic nedělo, proto se profesorský sbor rozhodl žádost opakovat. Jelikož překážkou zřízení ústavů byl nedostatek peněz, navrhl systematizovat pro každý ústav jen jednu pomocnou vědeckou sílu. Po diskusích o výšce její renumerace (odměny) nakonec obsadili jen jedno společné místo pro oba ústavy pozdějším docentem trestního práva Erichem Olšarem. Oba ústavy, jejichž řediteli se stali profesori Sedláček a Kallab, pak skutečně na jaře roku 1928 zahájily činnost. Profesor Sedláček se při organizování svého ústavu inspiroval ústavem pro obchodní právo fungujícím v Jeně a při rozvržení jednotlivých kartoték využil zkušeností evidenční kanceláře Nejvyššího soudu.⁴¹ Krátce po zřízení ústavu tu jako pomocná vědecká síla začal působit JUC. Jaroslav Schenk, takže Erich Olšar zůstal k dispozici jen ústavu trestního práva. Ústav pro trestní právo a řízení se lišil od svých protějšků v Praze a v Bratislavě tím, že se nevěnoval kriminologickým disciplínám v plné šíři, ale omezoval se jen na čistě právní problematiku („*zabývá se studiem zločinu a trestu jako pojmů právních*“⁴²). Zpočátku provizorně sídlil v kabinetu svého ředitele.

Návrh na zřízení ústavu pro národní hospodářství, který měl pro první dobu sloužit i finanční vědě a statistice, projednal profesorský sbor na samém konci roku 1928. Práce pro jeho zřízení řídil agilní a administrativně zdatný profesor Dobroslav Krejčí. Účelem ústavu měla být všemožná podpora vědeckých prací z oboru hospodářských věd a statistiky, a to nejen prací profesorů, docentů, asistentů, posluchačů, případně absolventů fakulty, ale i jiných zájemců o vědeckou práci. Už v době přípravných prací nastoupil na místo pomocné vědecké síly, která měla pomáhat při zřízení ústavu, budoucí profesor Rudolf Wierer,⁴³ kterého pak vystřídal JUC. Otakar Peterka.⁴⁴

Cesta ke zřízení ústavů občanského práva a trestního práva a řízení byla dlouhá, ale asi nejsložitější se formoval kriminologický ústav, specializující se na technické a pomocné kriminologické vědy, zejména na kriminalistiku. Tu v roce 1933 začal slavnostně a bez

nároku na odměnu přednášet jako lektor vrchní policejní rada dr. Viktor Sobotka. Ministerstvo žádost o zřízení ústavu nejdříve zamítlo s odvoláním na vládní usnesení o nutných úsporách ve státních financích, přestože profesor J. Kallab doložil, že pomůcky již bezplatně získal z policejního ředitelství, a přestože se sám vzdal odměny za vedení ústavu. Pak sice v prosinci 1934 předběžně povolilo zřízení ústavu, ale od fakulty požadovalo potvrzení, že nevzniknou žádné nové náklady, a předložení statutu ústavu. Vedení fakulty to vnímalo jako neodůvodněné znevýhodňování, protože fungující pražský ani bratislavský ústav statut neměly, jak dotazem zjistil děkan fakulty F. Weyr. Nakonec se ještě celý přípis zatoulal někde mezi ministerstvy, což vyprovokovalo profesora J. Kallaba, aby si koncem roku 1937 na postup ministerstva stěžoval u svého kolegy a toho času poslance Národního shromáždění Jaroslava Stránského a žádal jej o intervenci, neboť „*ministerstvo odpírá naší fakultě, co beze všeho povolilo všem ostatním fakultám právnickým, ač nejsou pro tento úkol tak vybaveny, jak jsem já vybavil ústav naší fakulty*“.⁴⁵

3. ZKOUŠKY

a) RAKOUSKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

V porovnání se současnou inflací počtu zkoušek v souvislosti s obtížemi při zavádění kreditového systému studia vládla za Rakouska a v meziválečném Československu na právnických fakultách idyla, protože k absolvování fakulty stačilo zvládnout „jen“ tři teoretické státní zkoušky a k získání doktorátu navíc tři přísné zkoušky (rigorosa). Přesto se většina studentů podrobila zkoušení vícekrát, neboť vedle státních zkoušek a rigoros absolvovali také kolokvia z jednotlivých předmětů. Ta ovšem nebyla povinná, konala se zpravidla u příslušného docenta a sloužila jen k různým speciálním účelům. Studenti jejich absolvováním zejména osvědčovali řádné studium, aby mohli žádat o osvobození od studijních poplatků (kolejného) nebo o podporu od různých nadací.

Státní zkoušky upravil zákon č. 68/1893 ř. z. o právovědeckých a státovědeckých studiích a zkouškách státních. Doplněvalo jej nařízení č. 204/1893 ř. z., jímž se upravují právnická a státovědecká studia a teoretické státní zkoušky. Na právnických fakultách se skládaly tři státní zkoušky – nejdříve historickoprávní, pak judičiální a státovědecká. K historickoprávní stát-

⁴¹ Zpráva ředitele ústavu pro občanské právo o činnosti od 1. dubna 1928 do 31. května 1929; Archiv MU, fond J XIII, kart. 5, i. č. 56.

⁴² Zpráva ředitele ústavu pro trestní právo a řízení o činnosti od 1. dubna 1928 do 31. května 1929; Archiv MU, fond J XIII, kart. 2, i. č. 46. O organizaci a činnosti ústavu referoval Erich Olšar v Právníku (E. O.: Z ústavu pro právo trestní při právnické fakultě Masarykovy university v Brně. In: Právník 68/1929, s. 380 an.).

⁴³ Dokumenty uložené pod i. č. 70 v Archivu MU, fond J XIII, kart. 5.

⁴⁴ Archiv MU, fond J XIII, kart. 1, i. č. 1.

⁴⁵ Dokumenty k ústavu kriminalistiky viz Archiv MU, fond J XIII, kart. 5, i. č. 69 a 70.

ní zkoušce mohl být připuštěn jen ten, kdo absolvoval předepsané povinné přednášky (obligátní kolegia)⁴⁶, a k judičiální a státovědecké státní zkoušce jen ten, kdo navíc již úspěšně vykonal historickoprávní státní zkoušku.

Rigorosa upravoval rigorózní řád, respektive přesněji zákon č. 57/1872 ř. z., kterým se vydávají nová ustanovení o tom, jak lze nabýti doktorátu na světských fakultách. Kdo chtěl dosáhnout doktorátu, musel absolvovat tři přísné zkoušky, svým obsahovým zaměřením velmi podobné státním zkouškám.⁴⁷ Celé rigorosum mohl zájemce ukončit až v posledním měsíci čtyřleté studijní doby nebo po jejím skončení. Podle rigorosního řádu byly rigorosní zkoušky veřejné a měly trvat dvě hodiny. Zkušební komise zájemce hodnotily stupni „výtečně“, „dostatečně“ a „nedostatečně“.

Doktorát se uděloval slavnostním aktem promoce. Byl předpokladem pro získání soukromé docentury a zpravidla i pro samostatné provozování advokacie. Za Rakouska mohl také zajistit volební právo, neboť nositel doktorského titulu je získával bez povinnosti prokazovat splnění majetkového censu.

Zvláštním vyznamenáním nejlepším studentům byla promotio sub auspiciis imperatoris, promoce konaná za přítomnosti císařova zástupce, který promovanému jako dar od císaře předal brilantový prsten s vladařovým monogramem. Byla to skutečně mimořádná záležitost, protože za Rakouska se ročně povolovala ve Vídni jen třem a na všech ostatních univerzitách dohromady jen jednomu kandidátovi. Je docela pozoruhodné, že tuto monarchistickou ceremonii převzala a v roce 1931 nově upravila i Československá republika.⁴⁸ Na Masarykově univerzitě proběhla první promoce sub auspiciis v roce 1927, tedy ještě před její modifikací československým předpisem, a prvním slavnostně promovaným, který obdržel od prezidenta republiky hodinky s věnováním, byl Theodor Uhde.⁴⁹

b) ZMĚNY PO VZNIKU ČESKOSLOVENSKA

V duchu rakouské úpravy hodnotili své studenty také učitelé československých právnických fakult. Jak však již víme, československý zákonodárce rakouský zákon č. 68/1893 ř. z. i nařízení, které jej doplňovalo, už v roce 1919 novelizoval. Krátce po vzniku republiky vláda zasáhla i do organizace rigorosních zkoušek. Učinila tak nařízením č. 235/1919 Sb. a z. n. o některých změnách rigorózního řádu pro fakulty věd

právních a státních, ještě doplněným nařízením vlády č. 324/1920 Sb. a z. n. o změně rigorózního řádu pro fakulty věd právních a státních.

a) Nepovinným kolokviím, tj. semestrálním ústním zkouškám z jednotlivých předmětů, jimiž osvědčovali řádné studium, se studenti podrobili zejména tehdy, když požadovali osvobození od kolejného nebo usilovali o získání státního či jiného stipendia. Po vzniku brněnské fakulty počet kolokvií narůstal: ve studijním roce 1919/1920 se jim podrobilo 80 studentů v zimním a 27 studentů v letním semestru, ve studijním roce 1924/1925 už 335 a 321 studentů. Kdo se ke kolokviu přihlásil a zcela nepodcenil přípravu, s velkou pravděpodobností uspěl, protože hodnocení nedostatečně bylo naprostou výjimkou (hodnotilo se ve stupnici velmi dobře – dobře – dostatečně – nedostatečně).⁵⁰

b) Historickoprávní státní zkouška po úpravě zahrnovala dílčí zkoušky z římského práva, církevního práva, dějin veřejného a soukromého práva ve střední Evropě a dějin práva na území Československé republiky. Jak již víme, československý zákon ji obligatorně přikázal vykonat před započítáním čtvrtého semestru, zatímco dříve to bylo možné i po čtvrtém semestru.

Předměty judičiální státní zkoušky byly československé soukromé právo, československé obchodní a směnečné právo, československé civilní soudní řízení a československé trestní právo a trestní řízení. U státovědecké zkoušky museli studenti prokázat znalost ústavního práva, správní nauky a československého správního práva, nauky o národním hospodářství a národohospodářské politiky a finanční vědy se zvláštním zřetelem v československém finančním zákonodárství.

Při státních zkouškách zkušební komise hodnotily studenty stupni dobře, dostatečně nebo nedostatečně. Přiznat studentu z jednotlivého předmětu známku „s vyznamenáním“, bylo možné, když všichni členové komise souhlasili se známkou „dobře“. Ovšem vzhledem k tomu, že zkušební komisaři často z časových důvodů zkoušeli odděleně, bylo v těchto případech jejich hodnocení jiného než vlastního předmětu čistě formální. Pro konání historickoprávní státní zkoušky měly být stanoveny ročně tři lhůty, judičiální a státovědecké zkoušky se mohly konat po celý rok.

Nejvíce studentů se pochopitelně podrobilo historickoprávní státní zkoušce. V Brně to v prvních osmi ročních bylo nejméně 44 v prvním studijním roce

⁴⁶ Jejich výčet obsahuje odkaz č. 20.

⁴⁷ První přísná zkouška zahrnovala římské právo a církevní a německé právo (přesněji dějiny německého práva), druhá rakouské právo civilní a procesní, obchodní a směnečné právo a rakouské trestní právo a řízení a třetí obecné a rakouské státní právo, mezinárodní právo a politickou ekonomii.

⁴⁸ Výnos ze 16. ledna 1931č. 80.218.

⁴⁹ K tomu SEDLÁČEK, J.: Dějiny fakulty ve školních letech 1925/1926 až 1926/1927. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU VI (1927). Brno: PF MU, s. 275–276 nebo WEYR, F.: Paměti 2. Za republiky (1918–1938). Brno: Atlantis 2001, s. 83.

⁵⁰ KREJČÍ, D.: Rozvoj právnické fakulty Masarykovy univerzity v prvním šestiletí jejího trvání. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU IV (1925). Brno: PF MU, s. 119.

a nejvíce 216 v roce 1926/27 (u judičiální zkoušky ve stejných letech 25 a 102 a u státovédecké 13 a 86).⁵¹ Ze statistik vyplývá poměrně vysoké procento těch, kteří byli k první státní zkoušce připuštěni, ale v průběhu přípravy na ni ztratili odvalu a od zkoušky odstoupili. Počet reprobovaných byl – celkem očekávaně – poměrně vysoký u historickoprávní státní zkoušky, kterou museli studenti absolvovat jako první (20 až 30 %). U následných dvou zkoušek zřetelně poklesl a v prvních osmi letech nikdy nedosáhl počtu deseti studentů. Profesor Dobroslav Krejčí, který psal zprávu o prvních šesti letech výuky na fakultě, viděl příčinu v tom, že první státní zkouška vylučuje ze studia ty, kteří nemají dostatek předpokladů ke studiu, a že také „zpravidla povznáší stupeň píle a zájmu u těch, kteří šťastně přepluli to úskalí“.⁵²

Nařízení č. 510/1919 Sb. z. a n. o provedení zákona o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a státních rámcově upravilo i opakování nesložených státních zkoušek. U historickoprávní zkoušky mohl být student „reprobován“ na jeden nebo dva semestry. Po tuto dobu musel navštěvovat přednášky ze zkušebních předmětů v rozsahu nejméně deset hodin týdně. U dalších státních zkoušek se reprobace stanovila nejméně na čtyři měsíce a nejvíce na jeden rok. Dokud student nevykonal úspěšně státní zkoušku, z níž byl reprobován, nesměl se podrobit jiné státní zkoušce.⁵³

c) Nařízení vlády č. 235/1919 Sb. z. a n. přizpůsobilo obsah jednotlivých rigoros poválečné změně studijního plánu, tedy změně struktury a názvů vyučovaných předmětů. Historickoprávní rigorosum se skládalo z předmětů římské právo, církevní právo, dějiny veřejného práva ve střední Evropě a dějiny práva na území republiky Československé, judičiální rigorosum z československého práva soukromého, československého práva obchodního a směnečného, československého civilního soudního řízení a československého trestního práva a trestního řízení a státovédecké (politické) rigorosum z ústavního práva, správní nauky a československého správního práva, mezinárodního práva⁵⁴ a z politické ekonomie, tj. nauky o národním hospodářství, národohospodářské politice a finanční vědě.

Studenti mohli rigorosa konat v libovolném pořadí, avšak všechna museli vykonat v zásadě na téže univerzitě (výjimku uděloval ministr). Ti, kteří vykonali už

v osmém semestru judičiální nebo státovédnou státní zkoušku, mohli být ještě v tomtéž semestru připuštěni k přísné zkoušce doktorské v tom oboru, z něhož státní zkoušku vykonali.

V souladu se změnami obsahu rigoros nařízení upravovalo i složení zkušebních komisí. Zkušební komisi předsedal děkan, případně proděkan, a nemohl-li ani on, nejstarší profesor podle služebního pořadí. V komisi pro historickoprávní rigorosum měli zasedat dva profesori římského práva a po jednom zástupci z ostatních zkušebních předmětů, při judičiálním rigorosu po jednom zástupci všech předmětů a při státovédeckém rigorosu dva zástupci politické ekonomie a po jednom zástupci z ostatních zkušebních předmětů. Zkoušejícím měl být řádný profesor toho kterého oboru. Pokud to nebylo možné, mohl jej zastoupit mimořádný profesor daného oboru, případně řádný nebo mimořádný profesor, který „v oboru tom skutečně vyučuje nebo jehož předmět je oboru tomu nejbližší.“ V úplně krajním případě mohl předmět zkoušet jiný řádný profesor, který „jest oprávněn, nikoliv však povinen zkoušeti“. Neúspěšné rigorosum bylo možné opakovat, avšak po třetí reprobaci nemohl kandidát nabýt doktorského titulu na žádné československé univerzitě a ani mu nebylo umožněné nostrifikovat diplom nabytý v cizině. Nařízení stanovilo i výši promoční taxy, tj. poplatku placeného v souvislosti s promočním aktem.

Vládní nařízení reagovalo i na bezprostřední důsledky válečné situace. Vláda umožnila studentům, kteří konali za války po dobu nejméně dvou semestrů vojenskou službu a vykonali historickoprávní státní zkoušku s prospěchem alespoň dobrým, přihlásit se ihned nebo kdykoliv později k přísné zkoušce doktorské. Poměry si brzy vynutily další úpravu obsaženou v nařízení vlády č. 324/1920 Sb. z. a n. o změně rigorózního řádu pro fakulty věd právních státních. Nový předpis povýšil výjimku pro studenty-vojáky z předchozího nařízení na pravidlo platné pro všechny, kteří splňovali stanovenou podmínku.

Jak vyplývá ze svědectví pamětníků, předpisy o organizaci rigoros se ve skutečnosti příliš nedodržovaly. Zkoušky se zpravidla nekonaly ve sboru, nýbrž odděleně před jednotlivými zkušebními komisími, a to přesto, že podle § 12 rigorosního řádu „každý úd komise zkoušecí“ měl být při rigorosu přítomen od začátku až do konce a měl hodnotit uchazečův výkon ve všech před-

⁵¹ Tyto údaje vycházejí ze statistických přehledů, vypracovaných předsedy jednotlivých zkušebních komisí a uložených v Archivu Masarykovy univerzity (fond J XIV, kart. 1, i. č. 11, kart. 2, i. č. 39 a 45). Čísla uvedená pro rok 1919/1920 však zcela nekorrespondují s publikovaným přehledem rozvoje fakulty in KREJČÍ, D.: Rozvoj právnické fakulty Masarykovy univerzity v prvním šestiletí jejího trvání. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU IV (1925). Brno: PF MU, s. 122–125. Odchyly však nejsou tak zásadní, aby mohly výrazněji modifikovat naše konstatování. Viz též SEDLÁČEK, J.: Dějiny fakulty ve školních letech 1925/1926 až 1926/1927. In: Vědecká ročenka Právnické fakulty MU VI (1927). Brno: PF MU, s. 273 – 274.

⁵² KREJČÍ, D.: tamtéž, s. 127.

⁵³ Podrobnosti o konání státních zkoušek a úřadování zkušebních komisí stanovila rakouská instrukce z 23. září 1896 č. 183/1896 ř. z.

⁵⁴ Postavení mezinárodního práva bylo velmi specifické, protože se sice zkoušelo jako součást státovédeckého rigorosa, ale nepatřilo mezi obligátní přednášky, které museli mít posluchači „odposlouchané“.

mětech. Nedodržel se ani čas, stanovený pro zkoušení z jednotlivých předmětů (kolem půl hodiny). Příčinu je třeba hledat především v nedostatečném personálním obsazení fakult a v prudce rostoucím počtu rigoros. Pochopitelným důsledkem tohoto trendu bylo snižování úrovně přísných zkoušek, z nichž „zbyla tudíž ... v ohromné většině případů pouhá bezvýznamná formalita, která s nějakou vědeckostí nemá již nic co dělat“, jak trpce konstatoval ve svých Pamětech, které jsou autentickým svědectvím o poměrech o právnickém vzdělávání v první republice i krátce po válce, F. Weyr.⁵⁵

K právní úpravě a vzpomínce pamětníka se nabízí doplnit několik statistických údajů z brněnské fakulty, podávaných i osobou nejpopulárnější – statistikem profesorem Dobroslavem Krejčím⁵⁶. Historickoprávní rigorosní zkoušku v prvním roce fungování brněnské fakulty konalo šestadvacet uchazečů. Od následujícího roku počet zkoušených pochopitelně vzrostl (72) a ve studijním roce 1926/1927 dosáhl rovných sto. Nejhůře uchazeči dopadli právě v prvním roce, kdy jich neuspělo sedm. Ze stovky zkoušených ve studijním roce 1926/1927 neuspělo třináct. K judičiální rigorosní zkoušce se dostavilo v prvním studijním roce dvanáct a v posledním námi sledovaném roce osmdesát tři uchazečů, z nichž neuspěli v prvním případě tři zkoušení a v druhém devět. Státovědecké (politické) rigorosum absolvovalo ve studijním roce 1919/1920 pět zkoušených a všichni uspěli, ve studijním roce 1926/1927 jich bylo padesát devět a reprobováno z toho bylo devět zkoušených.

5. POMNICHOVSKÉ ZÁSAHY DO PRÁVNICKÉHO STUDIA

Autoritativní režim druhé republiky, který se nechtěl zdržovat složitými procedurami demokratického vládnutí, rychle přikročil k dílčí realizaci dlouho připravovaných a diskutovaných návrhů na reformu právního studia (a zasáhl také do personálních poměrů na vysokých školách).

Vláda svým nařízením vydaným na základě zmocňovacího ústavního zákona a platným jen v českých zemích č. 16/1939 Sb. II. o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právních a stát-

ních novelizovala platný zákon. o právnických a státovědeckých studiích a státních zkouškách. Studijní dobu prodloužila na nejméně 9 semestrů a nerozdělovala ji na dva, ale na tři studijní oddíly: historickoprávní, judičiální a státovědecký. Každý oddíl měl mít nejméně tři semestry a měl končit vykonáním státní zkoušky. Studující mohl postoupit do dalšího studijního oddílu teprve po úspěšném vykonání státní zkoušky ukončující předchozí oddíl. V návaznosti na oddělení judičiálního a státovědeckého oddílu byly rozděleny předměty, jejichž odposlouchání bylo potřebné pro připuštění ke druhé a třetí státní zkoušce. Vládní nařízení č. 31/1939 Sb. II., vydané k provedení uvedeného nařízení s mocí zákona, pak zejména stanovilo počty hodin obligátních přednášek v jednotlivých oddílech studia, doporučilo k navštěvování další předměty a stanovilo povinnost absolvovat nejméně jeden semestr v každém studijním oddíle na tuzemské univerzitě.

Na vládní nařízení vydané s mocí zákona č. 16/1939 Sb. II. navázala změna rigorózního řádu na fakultách věd právních a státních, obsažená ve vládním nařízení č. 66/1939 Sb. I. Vládní nařízení do úpravy rigorosního řízení zapracovávalo konsekvence rozdělení studia na tři oddíly.

Uvedené změny se však už bezprostřední realizace na českých vysokých školách z velké části nedočkaly. Nařízení nabylo účinnosti od začátku letního semestru studijního roku 1938/1939, přičemž studující, kteří už vstoupili do druhého studijního oddílu, se mohli rozhodnout a ve studiu pokračovat i podle starého modelu. Především však v této době českým právníkům fakultám zbývalo jen několik měsíců nejistého přežívání, protože nacisté využili první příležitosti a po známých událostech z října a listopadu 1939 české vysoké školy zavřeli.

* * *

Jsmo na konci této stati, nicméně náš pohled na studium na právnických fakultách v meziválečném období není ani zdaleka úplný. Snažili jsme se soustředit na právní úpravu organizace studia s ukázkami její praktické aplikace na brněnské právní fakultě, ale málo jsme vypověděli o postavení těch, kteří dělali fakultu fakultou – o postavení učitelů a studentů. Dá-li redakční rada, mohli bychom o tom pojednat příště.

⁵⁵ WEYR, F.: Paměti 2. Za republiky (1918–1938). Brno: Atlantis 2001, s. 112.

⁵⁶ Následující údaje pocházejí ze dvou zpráv o historii fakulty, z nichž tu obsáhlejší, která zahrnuje období prvních šesti let existence fakulty, podal právě profesor Krejčí: KREJČÍ, D.: Rozvoj právní fakulty Masarykovy univerzity v prvním šestiletí jejího trvání. In: Vědecká ročenka Právní fakulty MU IV (1925). Brno: PF MU, s. 127–128 a SEDLÁČEK, J.: Dějiny fakulty ve školních letech 1925/1926 až 1926/1927. In: Vědecká ročenka Právní fakulty MU VI (1927). Brno: PF MU, s. 274–275.